

1

UNU

De angst kwam om vijf uur.
Het was oktober. Een grijze vrijdag.
Als ik het had geweten, was ik ervandoor gegaan.
Had ik geprobeerd me te verstoppen.

Maar ik wist het niet.

In het vage schemerlicht van de schoolgang zag ik mijn beste vriend, Luca. Hij kwam mijn kant op, langs het vervelende, schreeuwerige bord op de betonnen muur.

NIEUWE MANNEN VAN ROEMENIË:

LANG LEVE HET COMMUNISME – DE STRALENDE TOEKOMST
VAN DE MENSHEID!

Mijn hoofd was op dat moment in rep en roer over iets heel anders dan het communisme. Iets veel dringenders.

De school ging om zeven uur 's avonds uit. Als ik op het goede moment vertrok, kwam ik naast haar te lopen – het stille meisje met dat haar dat haar ogen verborg. Het zou toeval lijken, geen opzet.

Luca, lang en mager, schoof naast me. 'Het is officieel. Mijn maag eet zichzelf op.'

'Hier.' Ik gaf hem mijn zakje zonnebloempitten.

‘Dank je wel. Heb je het gehoord? De bibliothecaresse zegt dat jij een slechte invloed bent!’

Ik lachte. Misschien had ze wel gelijk. Docenten noemden Luca ‘lief’, maar zeiden dat ik sarcastisch was. Als ik het type was dat meteen met zijn vuisten klaarstond, dan was Luca het type dat vechters uit elkaar haalde. Hij had iets enthousiasts, terwijl ik liever evalueerde en van een afstandje toekeek.

We bleven even staan zodat Luca met een groepje luidruchtige meisjes kon praten. Ik wachtte ongeduldig.

‘Hei, Cristian,’ zei een van de meisjes lachend. ‘Leuk haar, bewerk je het met een keukenmes?’

‘Ja,’ zei ik zacht. ‘Gebinddoekt.’ Ik gaf Luca een knikje en liep in m’n eentje verder de gang door.

‘Leerling Florescu!’

Dat was de stem van de directeur. Hij hing in de hal rond en praatte met een collega. Kameraad directeur ging van de ene voet op de andere staan en deed zijn best er nonchalant uit te zien.

Niets was ooit nonchalant.

In de klas zaten we rechtop. Kameraad instructeur gaf ons, een groep van veertig leerlingen, met luide brulstem les. Wij luisterden, zaten stokstijf stil en tuurden in het zwakke licht. Op de klassenlijst werden we als ‘aanwezig’ genoteerd, maar ons hoofd was daarbij vaak heel ergens anders.

Luca en ik, wij droegen een marineblauw pak met das naar het *liceu*. Dat deden alle jongens. Meisjes droegen een marineblauwe overgooier en een witte haarband. Een geborduurde badge op ons uniform gaf aan op welke school we zaten. Maar in de herfst en de winter waren onze schooluniformen niet zichtbaar. Dan gingen ze schuil onder jassen, gebreide dassen en handschoenen tegen de bittere kou in

het onverwarmde betonnen gebouw.

Koud en donker. Pijnlijke knokkels. Het is lastig om aantekeningen te maken als je je vingers niet voelt. Het is lastig je te concentreren als de stroom uitvalt.

De directeur schraapte zijn keel. 'Leerling Florescu,' herhaalde hij. 'Loop door naar het kantoor. Je vader heeft een boodschap voor je.'

Mijn vader? Mijn vader kwam nooit naar school. Ik zag hem zelden. Hij draaide diensten van twaalf uur, zes dagen per week, in een meubelfabriek.

Er kronkelde een glibberige knoop in mijn buik. 'Ja, kameraad directeur.'

Ik liep door naar het kantoor zoals me was gezegd.

Zouden buitenstaanders dat kunnen begrijpen? In Roemenië deden we wat ons werd gezegd.

Er werd ons veel gezegd.

Er werd ons gezegd dat we in het communisme allemaal broers en zussen waren. Elkaar met de term 'kameraad' aanspreken onderstreepte dat we allemaal gelijk waren, zonder sociale klassen die ons verdeelden. Goede broers en zussen in het communisme hielden zich aan de regels.

Ik deed alsof ik me aan de regels hield. Ik hield dingen voor me, zoals mijn belangstelling voor poëzie en filosofie. Ik deed wel vaker alsof. Ik deed alsof ik mijn kam kwijt was, maar eigenlijk had ik gewoon liever piekhaar. Ik deed alsof ik het niet merkte als er meisjes naar me keken. En nog iets: ik deed alsof ik Engels leerde om mijn land een dienst te bewijzen.

'Woorden zijn wapens. Zo kan ik tegen onze Amerikaanse en Britse vijanden vechten met woorden, en niet alleen met een geweer.'

Dat zei ik.

Onze wapencursus heette Voorbereiding van de Jeugd op de Verdediging van het Land. Toen we veertien waren, begonnen we op school met geweren te trainen. Is dat oud of jong vergeleken met andere landen? Ik weet nog dat ik die vraag in mijn geheime aantekenboekje schreef.

In werkelijkheid had mijn verlangen Engels te spreken niets te maken met de strijd tegen onze vijanden. Hoeveel vijanden hadden we trouwens? Dat wist ik echt niet. De waarheid was dat de Engelse les vol slimme, rustige meisjes zat. Al deed ik of ik die niet opmerkte. En als ik Engels sprak, begreep ik meer van de songteksten die ik hoorde als ik illegaal naar de uitzendingen van Voice of America luisterde.

Illegaal, ja. Veel dingen waren illegaal in Roemenië, ook mijn gedachten en mijn aantekenboekje. Maar ik was ervan overtuigd dat ik alles verborgen kon houden. Tenslotte waren dekens van duisternis dik en zwaar. Goed om dingen mee toe te dekken, toch?

Ik liep de donkere gang verder door naar het kantoor.

Ik was een idioot.

Alleen wist ik dat nog niet.

2

DOI

Ik ging het schoolkantoor binnen. De oude, kribbige secretaresse wierp een blik op me en keek toen weer naar haar schoot. Geen oogcontact. Ze wees met een verschrompelde vinger naar de kamer van de directeur.

De knoop in mijn maag werd nog strakker.

Een raamloze doos. Plafond met rookaanslag. De muffe, eeuwige stank van schimmelig papier. Boven het simpele, hoekige bureau van de directeur hing een portret in een vergulde lijst. Datzelfde portret versierde heel Roemenië: klaslokalen, stations, winkels, ziekenhuizen, zelfs boekomslagen.

Het portret van hem.

Nicolae Ceaușescu.

Onze Geliefde Leider. Onze held. Non-conformistische leider van de geweldige Communistische Partij van Roemenië en vampier met zijn tanden in de hals van miljoenen. Illegale metafoor? Beslist.

Het nieuwe portret gaf onze held weer met blozende wangen en golvend, dik bruin haar. Hij en zijn vrouw, Heldin Moeder Elena, leidden het land al vierentwintig jaar. Ik keek niet lang naar die afbeelding van een veel jongere versie van onze leider. Mijn ogen gingen als vanzelf naar de vreemde die onder het portret zat.

Halverwege de dertig. Ononderbroken wenkbrauwlijn. Meer schedel dan haar. Handen zo groot als een tennisracket en schouders die ver buiten de breedte van de stoel uitstaken.

‘Doe de deur dicht,’ zei de man tegen me.

Ik deed de houten deur dicht maar ging niet zitten. Dat was me niet gezegd.

De vreemde bladerde door een dossier dat voor hem lag. Op een foto die aan de bovenrand van de map was bevestigd stond een jongeman met slordig donker haar en lichte ogen. En op dat moment zakte de vloer van mijn maag in.

Een meter van mij vandaan zat niet zomaar een logge man met één wenkbrauw en peddels als handen.

Nee.

Deze man was een beul, zwarte ruiter en spion. Hij was een agent van de Securitate, de afschrikwekkende geheime politie van Roemenië. Met in zijn hand een dossier en een foto.

Van mij.

‘Ze zeggen dat er één Secu per vijftig Roemenen is,’ had mijn zusje Cici me eens gewaarschuwd. ‘Er zijn drieëntwintig miljoen Roemenen. Reken maar uit. Securitate-agenten, die zijn overal!’

We noemden ze ‘de oogappels’. Nog los van die bijnaam waren ze gewoonlijk makkelijk te ontdekken. Als je familie het geluk had zich een auto te kunnen permitteren en vijf jaar kon wachten tot er een beschikbaar was, wist je in Roemenië wat je kreeg. Er was maar één merk auto’s: Dacia. Die had je in een paar kleuren, zoals wit, blauw of groen. Maar de mensen van de geheime politie, die reden in zwarte Dacia’s. Een jongeman in ons appartementengebouw reed in een zwarte Dacia. Ik hield hem vanaf ons balkon in de gaten. Ik was vanuit de verte nieuwsgierig.

De man voor me reed ook in een zwarte Dacia. Dat wist ik zeker. Maar ik was niet nieuwsgierig.

Ik was bang.

De agent bedreigde de stoel waarop hij zat door achterover te leunen. Zijn ogen boorden geluidloze gaten dwars door mij heen en spleten de muren van mijn zelfvertrouwen. Hij wachtte en wachtte en gaf de gaten tijd om vol te lopen met angst.

Ineens verschoof hij zijn gewicht. De voorpoten van de stoel klaptten op de vloer. Hij leunde over het bureau en ademde de dode nicotine uit die op zijn kleverige, gelige tong huisde. Zijn woorden achtervolgen me nog altijd.

‘Jij bent Cristian Florescu,’ zei hij. ‘En ik weet wat jij hebt gedaan.’

3

TREI

Hij wist wat ik had gedaan.

Wat had ik gedaan?

Eerlijk gezegd overtraden de meeste Roemen de regels wel op de een of andere manier. Er waren er ook zoveel om te overtreden. En zoveel mensen om te melden dat je ze had overtreden.

Een liedjesschrijver schreef een negatieve liedtekst over het leven in Roemenië. Hij werd in een krankzinnigengesticht gestopt.

Een student bleek een ongeregistreerde schrijfmachine te hebben. Hij werd naar de gevangenis gestuurd.

Hardop klagen kon al genoeg zijn om als 'politiek agitator' te worden gearresteerd. Maar ik had niet hardop geklaagd. Ik deed de meeste dingen stilletjes. In het geheim. Dus wat had deze agent ontdekt?

Mijn zelfgemaakte radioantenne? De grapjes die ik bedacht? De reisgids?

Ik kocht in het geniep Engels leesvoer, via een buurthandelaar die Zeester heette. Door Engelse smokkelwaar te lezen vergrootte ik mijn woordenschat. Mijn laatste aankoop was een handjevol bladzijden uit een reisgids die in Engeland was gedrukt. Buitenlandse reisgidsen en wegenkaarten van

bezoekers werden vaak in beslag genomen. Toen ik die bladzijden las, begreep ik waarom:

Afschuwelijke omstandigheden in Roemenië.

*Nicolae Ceaușescu. Meedogenloze leider. Megalomaan.
Iedereen onder bewaking.*

In geen enkel Oostblokland is het menselijk lijden groter dan hier.

En dit:

De Roemenen zijn intelligent, knap en gastvrij, maar het is hun verboden met buitenlanders om te gaan. Stel je een gekkenhuis voor waar de krankzinnigen aan het hoofd staan en de werknemers worden gestraft voor hun normaal-zijn. Het is beter Roemenië te mijden. Bezoek liever Hongarije of Bulgarije, waar de omstandigheden beter zijn.

Die opmerking over bewaking – die klopte. Iedereen was een mogelijk doelwit voor bewaking. Zij, Moeder Elena Ceaușescu, had zelfs verordonneerd dat de balkons van appartementen volledig zichtbaar moesten blijven. De Communistische Partij had er recht op elk moment alles te zien. Alles was eigendom van de Partij. En de Partij was eigendom van de Ceaușescu's.

'Fijn voor ze. Zij hoeven niet in een blok beton te wonen,' had ik een keer smalend opgemerkt.

'Sst. Zeg dat nooit hardop,' zei mijn moeder geschrokken.

Ik zei het geen tweede keer, maar ik schreef het wel in mijn aantekenboekje.

Mijn aantekenboekje. Wacht. Ging dit over mijn aantekenboekje?

De agent gebaarde dat ik moest gaan zitten. Ik ging zitten.

‘Weet je waarom je hier bent?’ vroeg hij.

‘Nee, kameraad luitenant.’

‘Kameraad majoor.’

Ik slikte. ‘Nee, kameraad majoor. Dat weet ik niet.’

‘Dan zal ik je inlichten. Je hebt een indrukwekkende postzegelverzameling. Je hebt een bijzondere Roemeense postzegel verkocht. Dat was een transactie met een buitenlander en je hebt buitenlandse valuta aangenomen. Nu ben je schuldig aan illegale handel en word je vervolgd.’

Er ging een koude rilling langs mijn nek. Mijn hersenen kwamen in werking...

De oude postzegel.

Het Amerikaanse dollarbiljet.

Dat was twee maanden geleden. Hoelang wisten ze daar al van?

‘Ik heb die postzegel niet verkocht,’ zei ik. ‘Ik heb hem cadeau gegeven. Ik heb die...’

Ik zweeg. Het was illegaal in Roemenië om het woord ‘dollar’ te zeggen.

‘Ik heb die... die valuta... pas een paar dagen later gevonden toen ik het album opensloeg. Hij moet het erin hebben gelegd zonder dat ik het zag.’

‘Maar hoe heb jij eigenlijk omgang gekregen met een Amerikaanse tiener? Omgang met buitenlanders is illegaal. Je moet alle contact met buitenlanders onmiddellijk melden. Dat is je bekend.’

‘Ja, kameraad majoor. Maar mijn moeder maakt schoon in de appartementen van twee Amerikaanse diplomaten. Dat staat geregistreerd.’

Maar er waren ook dingen níet geregistreerd. Dat had ik tenminste gedacht. Ik had de zoon van de Amerikaanse diplomaat leren kennen terwijl ik op mijn moeder wachtte. We gingen vriendschappelijk met elkaar om. We ruilden postzegels. We praatten. Ik ving een glimp van zijn aantekenboekje op, en besloot er zelf ook een te beginnen.

‘Je moeder maakt de appartementen van Amerikaanse diplomaten schoon. Hoe is ze aan die baan gekomen?’

‘Eh... via een vriendin, geloof ik?’ Ik wist het echt niet meer. ‘Ik heb die Amerikaan ontmoet toen ik op mijn moeder wachtte. Ik loop vaak met haar mee naar huis. Mijn moeder heeft moeite met zien in het donker. Daar wordt ze bang van.’

‘Je beweert dat je in illegale uitwisseling van valuta verwickeld bent geraakt omdat je moeder bang is in het donker? Je moeders handicap heeft niets met jouw misdrijf te maken. Maar de straf zal wél je hele familie betreffen.’

Een misdrijf? Mijn hele familie?

Maar ik had die dollar helemaal niet aangenomen. Hij... was er zomaar ineens.

En hoe wist hij daar eigenlijk iets van?

De smeekbeden van mijn moeder en mijn zusje weerklonken in koor:

Nooit iets vertellen, aan geen mens.

Vergeet niet, Cristian, dat je nooit weet wie er meeluistert.

Doe alsjeblieft niets waardoor onze familie de aandacht trekt.

Ik staarde de agent tegenover me aan. Het koude zweet stond in mijn handpalmen en er klapwiekte een onzichtbaar motje in mijn luchtpijp. In Roemenië had de Securitate meer macht dan het leger. Deze man kon ons vernietigen. Hij kon onze familie onder verhoogde bewaking stellen. Hij kon mijn

kansen om naar de universiteit te gaan ruïneren. Hij kon mijn ouders laten ontslaan. Of erger.

De agent leunde naar voren en zette zijn enorme vleesrackets op het bureau.

‘Ik zie dat je doordrongen bent van de ernst van de situatie. Ik heb me laten vertellen dat jij een goede leerling bent, begaafd, een waarnemer tussen je klasgenoten. Ik ben vandaag in een gulle bui.’

Hij zou me laten gaan met een waarschuwing. Ik slaakte een zucht van dankbaarheid.

‘*Mulțumesc*. Ik –’

‘Je bedankt me? Je hebt mijn voorstel nog niet gehoord. Het is eenvoudig en, zoals ik al zei, heel ruimhartig van me. Jij blijft je moeder ophalen en met haar mee naar huis lopen. Je blijft omgaan met de zoon van de Amerikaanse diplomaat. En je brengt mij verslag uit over bijzonderheden in de woning en over de familie van de diplomaat.’

Dat was geen voorstel. Dat was een bevel, en wel een dat indruiste tegen alle principes van fatsoen. Ik zou een rat worden, een *turnător*, door in het geheim informatie door te geven over het privéleven van anderen.

Ik zou het nooit aan mijn familie kunnen vertellen. Continu bedrog. Ik moest weigeren. Maar als ik weigerde, zou mijn familie te lijden krijgen, daar was ik zeker van. En toen, midden in die stilte, deed de agent zijn laatste zet.

‘Vertel eens, hoe is het met je *bunu*?’

Şahmat. Schaakmat. Dat ene woordje verzwakte me.

Hij wist van mijn grootvader af. *Bunu* was een lichtpunt, vol wijsheid en filosofie. *Bunu* wist van mijn belangstelling voor poëzie en literatuur. Die moedigde hij aan. In stilte.

‘Ze stelen onze macht door ons te laten geloven dat we die niet hebben,’ zei *bunu*. ‘Maar woorden en creatieve zinnen,

die hebben macht, Cristian. Verken die macht in je hoofd!

De postzegelverzameling was *bunu's* schat. Die was al jaren ons geheime project.

We hadden nog meer geheimen. *Bunu's* leukemie bijvoorbeeld. Die had zo snel bezit van hem genomen.

'Tegen niemand zeggen,' smeekte onze voortdurend zenuwachtige moeder.

Dat hoefde ook niet. Iedereen kon zien dat een energieke, gezonde man ineens grijs en verschrompeld was. Hij tilde de koekenpan op en zijn pols knapte.

Peddelhand schraapte zijn keel. 'Het is een ruimhartig voorstel. Wij gaan samenwerken. Jij geeft mij informatie en ik geef jou medicijnen voor je *bunu*. Hij hoeft niet te lijden.'

En zo begon het.

Ik was Cristian Florescu. Codenaam 'OSCAR'.

Een zeventienjarige spion.

Een informant.